

ВІДГУК

офіційного опонента – доктора наук з фізичного виховання та спорту, професора Лісенчука Геннадія Анатолійовича на дисертаційну роботу Войтенка Сергія Михайловича «Психолого-педагогічні засоби регуляції спільної діяльності спортивних команд із різним типом взаємодії», представленої до спеціалізованої вченої ради Д 35.829.01 Львівського державного університету фізичної культури для захисту на здобуття наукового ступеня кандидата наук з фізичного виховання та спорту за спеціальністю 24.00.01 – олімпійський і професійний спорт

Актуальність дисертаційної роботи. Вивчення якісних характеристик спільної діяльності спортивних команд займає особливе місце у спортивній науці та практиці. Видовищність злагодженої спортивної взаємодії є не тільки віддзеркаленням щільного спортивного конкурування, але й системоутворюючим фактором розвитку командних видів у олімпійському спорті. Розширення репертуару групових видів, що ініціюється міжнародними спортивними федераціями та збільшення представництва командних видів змагань у програмах Ігор літніх та зимових Олімпіад, чемпіонатах світу, континентальних першостей яскраве тому підтвердження.

З часів Тіграна Тіграновича Джамгарова, тобто більше ніж півстоліття, відомо, що взаємодія партнерів у спортивних командах відбувається за спільно-взаємопов'язаною, спільно-синергічною, спільно-послідовною та спільно-індивідуальною формами. Проте відмінності у психолого-педагогічних підходах щодо розвитку та регуляції спільної діяльності спортивних команд досі, на скільки мені відомо, не були предметом спеціального дослідження. Водночас, належна організація факторів взаємодії спортсменів (взаєморозуміння, зіграність, командна довіра та ідентичність, спільність мети та мотивів тощо) здебільшого є визначальними чинниками спортивної самореалізації команди. Натомість ефективність регулятивних дій тренера, що базується на врахування особливостей та умов спортивної взаємодії часто має вирішальне значення у розвитку вказаних внутрішньоконандних умов. Отже, проблема розробки психолого-педагогічних засобів, спрямованих на розвиток та регуляцію спільної

діяльності спортивних команд із урахуванням різних типів взаємодії є актуальним та своєчасним завданням. Як зазначено в роботі, спільна діяльність та фактори, що зумовлюють її ефективність у спорті, визначалась завдяки вивченню широкого кола феноменів, водночас, попри вагомий науковий досягнення у зазначеній проблематиці, мало розробленими залишаються методичні аспекти діагностики, розвитку та контролю ефективності спільних змагальних (тренувальних) дій.

Увага спортивного педагога в системі «індивідуальність-група», потребує засобів регуляції спільної діяльності спортсменів створюючи підстави для редукції ефективності спортивної самореалізації, розвиток та регуляція якої окреслює науковий та прикладний інтерес дослідження, проведеного автором.

Виходячи з цього, дисертаційна робота Войтенка Сергія Михайловича «Психолого-педагогічні засоби регуляції спільної діяльності спортивних команд із різним типом взаємодії» є актуальною.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Роботу виконано згідно зі Зведеним планом у галузі фізичної культури і спорту на 2011 – 2015 рр. Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України за темою 2.14 «Організаційно-методичні основи педагогічного і психологічного забезпечення підготовки збірних команд України» (номер державної реєстрації 0111U001726); науковим проектом «Ресурсне забезпечення системи підготовки спортсменів в олімпійському спорті» (номер державної реєстрації 0113U004034), який затверджено Міністерством освіти і науки України на 2013 – 2014 рр.

Роль автора у виконанні зазначених тем полягала у визначенні характеру спільної діяльності спортивних команд із різним типом взаємодії, рівня кваліфікації, обґрунтуванні авторської програми розвитку групової ефективності спортивної команди, її перевірі та впровадженні у практичну діяльність.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і

рекомендацій сформульованих у дисертації. Результати дисертаційного дослідження Сергія Михайловича носять об'єктивний характер, що підтверджується широтою охоплення і узагальнення зібраних і опрацьованих особисто автором первинних матеріалів. У констатувальному експерименті взяло участь 325 спортсменів із 15 видів спорту, у формувальному 30 спортсменів.

Автором чітко визначено мету, об'єкт, предмет і основні завдання дослідження, що дало змогу змістовно структурувати матеріали дисертаційного здобутку. Мета та завдання дисертації сформульовані коректно. Методи дослідження інформативні, об'єктивні та відповідають поставленим завданням. Отримані показники обчислені валідними статистичними методами.

На основі результатів констатувального експерименту був сформований і проведений формувальний педагогічний експеримент, який довів ефективність запропонованої авторської програми регуляції спільної діяльності спортивних команд (на прикладі команд спільно-взаємопов'язаного типу взаємодії), а саме за участю волейбольних команд.

Сформульовані висновки у повній мірі відображають зміст проведених досліджень і відповідають завданням.

Наукова новизна одержаних результатів:

- *уперше* теоретично обґрунтовано та експериментально операціоналізовано регулятори ефективності спільної діяльності спортивних команд із різним типом взаємодії, зокрема процеси розвитку групових феноменів: ідентифікації, суб'єктності, самооцінки, розподілу ролей, організованості та взаємодії;

- *уперше* отримано наукові дані про відмінності спільної діяльності спортивних команд із різним типом взаємодії, груп спортсменів різної кваліфікації;

- *уперше* обґрунтовано авторську програму регуляції спільної діяльності спортивних команд (на прикладі команд спільно-

взаємопов'язаного типу взаємодії);

- *удосконалено* понятійний апарат для визначення організаційно-процесуальних сторін групової ефективності спортивної команди та її регуляторні функції в межах спільної діяльності спортсменів;

- *набули подальшого розвитку* методи оцінювання групової ефективності спортивної команди як засобу діагностики та контролю ефективності спільної діяльності спортивних команд;

- *набули подальшого розвитку* наукові дані про феноменологію спільної діяльності спортивних команд та її специфіку в спортивних командах із різним типом взаємодії та рівнем кваліфікації.

Практичне значення роботи полягає у перевірці ефективності авторської програми регуляції спільної діяльності спортивних команд (на прикладі команд спільно-взаємопов'язаного типу взаємодії); проведенні порівняльного аналізу показників спільної діяльності спортивних команд із різним типом взаємодії, спортсменів різних кваліфікаційних груп; адаптації та доведені валідності та надійності опитувальника групової ефективності спортивної команди. Отримані дані запропоновано ввести в навчальні програми «Теорія і методика тренування спортсменів високої кваліфікації», «Спортивно-педагогічне вдосконалення», «Теорія і методика спортивної підготовки», «Фізичне виховання».

Упровадження результатів дослідження відбулося в процесі підготовки спортсменів Національної збірної команди України з фехтування на шаблях серед жінок, Національної збірної команди України з хокею на траві, волейбольного клубу «Вінниця» (суперліга, чоловіки), збірної команди Вінницької області з легкої атлетики та комунального закладу СДЮШОР імені Юлії Рябчинської з веслування. Також упроваджено в навчальний процес Інституту фізичного виховання і спорту Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, Хмельницького національного університету, що підтверджено відповідними актами та довідками впровадження.

Оцінка змісту дисертації, її завершення в цілому та ідентичності змісту автореферату й основних положень дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел та 8 додатків. Текст дисертаційної роботи викладено на 168 сторінках, містить 49 таблиць, 3 рисунки. Бібліографія містить 276 джерел наукової та спеціальної літератури, з яких 49 іноземні. Аналіз дисертаційного дослідження засвідчує, що дисертант застосував класичний експериментальний принцип структурування та опису наукового матеріалу, що дозволило забезпечити коректність викладання матеріалу проведених досліджень.

У **вступі** обґрунтовано актуальність проблеми дослідження, визначено об'єкт, предмет, мету й завдання дослідження, методологічні та методичні підходи, організацію дослідження, розкрито наукову новизну, теоретичну та практичну цінність роботи, висвітлено відомості про апробацію та впровадження отриманих результатів, подано дані про структуру роботи.

Відзначимо, що у першому розділі **«Теоретико-методичні підходи дослідження спільної діяльності в спорті»** проведено аналіз теоретичних робіт і експериментальних досліджень, які стосуються різних аспектів цієї проблеми. Аналізуються загальнонаукові підходи щодо вивчення спільної професійної та спортивної діяльності, виокремлюються її структурні елементи, аналізуються фактори та інтегративні детермінанти ефективності спільної діяльності спортсменів, виокремлюються методичні підходи щодо регуляції спільної спортивної діяльності.

Визначено поняття ефективність спільної діяльності спортивної команди, яке розглядається автором як консолідований результат взаємодії складноорганізованих взаємопов'язаних компонентів спільної діяльності з утворенням цілісної системи, унікальність організації якої детермінує низку функціональних параметрів групового суб'єкта та визначає якість спільних дій. Виокремлено основні показники, що визначають якість спільних дій спортивної команди.

У другому розділі **«Методи та організація дослідження»** наведено методи й етапи дослідження, спрямовані на вирішення завдань дисертаційної роботи, а також представлено види спорту та кількість спортсменів, які брали участь у експериментальному дослідженні.

У третьому розділі **«Ефективність спільної діяльності спортивних команд із різним типом взаємодії»** представлено результати експериментального дослідження. Дисертант визначив характер та відмінності спільної діяльності в спортивних командах із різним типом взаємодії та спортсменів різних кваліфікаційних груп за показниками групової самооцінки, рольового репертуару, групової ідентичності, групової суб'єктності, групової взаємодії, групової організованості та групової ефективності. Окрім цього, продемонстровано зв'язки групової ефективності з ефективністю спільної діяльності спортивних команд. Варто окремо наголосити, що автором проведено психометричну адаптацію англomовного опитувальника групової ефективності спортивної команди, як засобу діагностики та контролю ефективності спільної діяльності спортивних команд.

У четвертому розділі **«Програма підвищення ефективності спільної діяльності спортивних команд»** представлено теоретичне та експериментальне обґрунтування авторської програми «Розвитку групової ефективності спортивної команди». Авторська програма складалася із спеціально підібраних засобів, методів і методичних прийомів, спрямованих на регуляцію спільної діяльності спортивних команд. Дисертантом наведено основні етапи, принципи та правила роботи, завдання та порядок методичних дій яких було дотримано при організації та проведенні заходу.

Розв'язання поставлених завдань авторської програми здійснювалося на волейбольних командах у підготовчому періоді на етапі спеціалізованої базової підготовки за чотирма послідовно розвиваючими блоками спрямованими на розвиток: індивідуальної ефективності, згуртованості, групової суб'єктності та групової ідентичності спортивної команди.

Відповідно до кожного з них у авторській програмі були розроблені психолого-педагогічні завдання, вправи та ситуаційно-рольові ігри.

У результаті застосування авторської програми у спортсменів експериментальної групи зміщення відбулося в 39 із 41 досліджуваного якісного показника спільної діяльності, на відміну від контрольної групи, де вірогідні зміни були зафіксовані за сімнадцяти експериментальними показниками.

Аналіз змагальної діяльності волейбольних команд із різним рівнем групової ефективності встановив, що у команді експериментальної групи, позитивні зміщення зафіксовано у 15 із 18 показників технічних прийомів, в контрольній групі такі зрушення відбулися лише у 4 показниках.

Результати дослідження дозволили дисертанту зробити висновок про ефективність запропонованої авторської програми, яка посприяла підвищенню ефективності спільної діяльності спортивної команди, а також розробити практичні рекомендації для спортсменів та тренерів, корисних для корекції недоліків у спортивній підготовці.

У *п'ятому розділі* **«Аналіз та узагальнення результатів дослідження»** дисертантом сформульовано основні результати дисертаційної роботи, розкрито їхню практичну і теоретичну значущість, а також перспективи подальшого практичного використання одержаних результатів.

Сформульовані здобувачем висновки у повній мірі відображають результати проведених досліджень та засвідчують вирішення поставленої мети та завдань. За змістом висновки є логічними та обґрунтованими.

Також дисертантом окреслено перспективи подальших наукових досліджень, пов'язаних із розвитком спільної діяльності спортивних команд, поглиблене вивчення особливостей спортивної взаємодії, умов її організації в командах різних видів спорту, кваліфікаційних рівнів, розробка нових психолого-педагогічних засобів підвищення ефективності спільних спортивних дій, що є умовою досягнення командного результату.

Автореферат відповідає змісту дисертації і відображає головні

положення роботи.

Повнота викладу результатів в опублікованих працях. Автор має достатню кількість публікацій у фахових виданнях та виданнях внесених до наукометричних баз (згідно вимог до дисертаційних робіт). У цих публікаціях викладено основні положення, висновки і рекомендації, що зроблені дисертантом у його роботі. Зокрема, основні положення, наукові та прикладні результати дисертаційного дослідження опубліковано в 1 навчально-методичному посібнику, 15 наукових публікаціях, 8 з яких – у наукових фахових виданнях, з них 5 публікацій – у виданнях, які належать до переліку міжнародних наукометричних баз.

Стиль і мова дисертації. Дисертація та автореферат написані науковою українською літературною мовою, здебільшого стилістично витримані. Дисертацію оформлено відповідно до вимог п. 11 «Порядку присудження наукових ступенів». Основні положення, викладені в дисертації та авторефераті, є ідентичними.

Зауваження до змісту дисертації та автореферату.

У процесі рецензування дисертації не виявлено принципових недоліків, які б суперечили встановленим вимогам. Разом з тим, із зауважень, які носять скоріше рекомендаційний та дискусійний характер, слід відзначити наступні:

1. В роботі на с.25 (рис 1.1) представлено топологічну схему зв'язків «спільна діяльність – групова результативність», якою автор описує термінологічне розташування феноменів спільної діяльності спортивних команд, групової ефективності та їх теоретичних зв'язків в системі інших понять, зокрема понять групова результативність та ресурси спільної спортивної діяльності групи. Проте стосовно вказаних понять докладної інформації в тексті дисертації немає. Очевидно для повнішого уявлення про сутність цих понять варто було б надати відповідний опис.

2. Констатувальна частина експерименту, на наш погляд, була більш переконливою, в разі підбору команд з еквівалентною кількістю учасників, які б в подальшому порівнювалися б між собою. Наприклад, команд в складі

яких беруть участь 4 спортсмена. Такі види спорту представлені в кожному з типів взаємодії. В цьому випадку уявлення спортсменів про команду та умови взаємодії в ній мали більше спільних рис, а відмінності отримані в результаті експерименту яскравіше свідчили б про феноменологію досліджуваного явища.

3. В розділі 3.3 автором представлені результати аналізу взаємозв'язків показників спільної діяльності та групової ефективності спортивних команд, який на наш погляд не має значної експериментальної цінності, оскільки не вирішує висунутих у роботі завдань. На наш погляд, більш інформативним було б провести факторний аналіз, з метою виявлення найбільш значущих компонентів, що зумовлюють ефективність спільної спортивної діяльності.

4. Однією з переваг роботи є розробка автором програми підвищення ефективності спільної діяльності спортивних команд, яка складається з чотирьох блоків, спрямованих на розвиток індивідуальної ефективності, згуртованості, групової суб'єктності та групової ідентичності спортивної команди, натомість експериментальними показниками, що досліджуються в роботі є шість показників спільної спортивної діяльності, а саме, групова самооцінка, групова організованість, групова взаємодія, групова суб'єктність, групова ідентичність та групові ролі. Між формувальною та констатувальною частинами має місце певне феноменологічне неспівпадіння, спеціальних пояснень цього в роботі не було знайдено. Вірогідно автор вбачає в цьому обґрунтовану позицію, хотілося б її зрозуміти.

5. У розділі 4.2. автором зазначено, що ефективність представленої ним технології є лише потенційною, а також перелічує умови, які можуть вплинути на результат її застосування, зокрема конкретика виду спорту, вік та рівень підготовленості спортсменів, спортивне амплуа та етап спортивної майстерності, проте як саме ці умови можуть вплинути на результативність представленої програми не вказано. На наш погляд, доцільним було б конкретизувати труднощі реалізації програми, якщо автор їх знає або обґрунтовано передбачає.

6. У тексті дисертації зустрічаються окремі граматичні та стилістичні помилки, які не впливають на суть роботи.

Проте вказані зауваження не впливають на загальне позитивне враження від роботи і не знижують наукову і практичну значущість отриманих результатів.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам.

Дисертаційна робота Войтенка Сергія Михайловича «Психолого-педагогічні засоби регуляції спільної діяльності спортивних команд із різним типом взаємодії» яка представлена на здобуття наукового ступеня кандидата наук з фізичного виховання та спорту за спеціальністю 24.00.01 – олімпійський і професійний спорт, є самостійною, завершеною науково-дослідною працею, відповідає вимогам п. 11 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України 24 липня 2013 р., № 567, а здобувач Войтенко Сергій Михайлович заслуговує на присудження йому наукового ступеня кандидата наук з фізичного виховання та спорту зі спеціальності 24.00.01 – олімпійський і професійний спорт.

Офіційний опонент:

професор кафедри футболу
Національного університету
фізичного виховання і спорту України
доктор наук з фізичного виховання
та спорту, професор

Г. А. Лісенчук

Проректор з науково-педагогічної роботи
Національного університету
фізичного виховання і спорту України
доктор наук з фізичного виховання
та спорту, професор

О. В. Борисова